

„Álarcok mögött” Nagy Töhötöm élete

Nagy Töhötöm 1946-ban fényképsorozatot állított össze saját arcképeiből, amelynek az „Álarcok mögött” címet adta. A képeken róla készült portrék láthatók különböző álruhákban: Nagy Töhötöm sofőr a Csonka Gépgyárban, Nagy Töhötöm erdélyi középiskolai tanár, Nagy Töhötöm deportálásból hazatérő zsidó kereskedő, hajófűtő a Fekete-tengeren 1945-ben, vagy vatikáni diplomata, de mindenekelőtt: jezsuita.¹ A képsorozat és összeállítása híven tükrözi jellemét: kockázatkeresésről és kalandvágyról, alkalmazkodóképességről és tetteketekészségről, nem kevés színészi hiúságról és egocentrizmusról árulkodnak. Nagy későbbi életét vizsgálva is ezeket a jellemvonásokat kell mindenekelőtt észben tartanunk, hiszen talán a legállandóbbak fordulatokban, sőt hajtűkanyarokban és első közelítésben nehezen követhető külső és belső eseményekben gazdag életében. „Az ő sorsa számomra érthetetlen és félelmetes labirintus” – írta róla egyik egykori KALOT-os munkatársa, s ezzel bizonyára nem volt egyedül.²

De hát ki is volt ő valójában? Tanulmányomban Nagy Töhötömnek az Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltárában őrzött irategyüttese felhasználásával szeretném eddig közkézen forgó életrajzait kiegészíteni.³ Erre azért van szükség, mert Nagy oly sok helyen és annyiféle szerepet játszott, oly sok jó- és rosszindulatú beszámoló és legenda övezi kalandokban és fordulatokban bővelkedő életét, hogy sok esetben még életrajzírói is áldozatul esnek az önmaga vagy pl. élete utolsó másfél évtizedében az állambiztonsági szervek által gyártott és Nagy Töhötöm által forgalmazott életrajzok – az állambiztonsági értelemben vett legendák – megtevesztéseinek, illetve néhány esetben ténybeli tévedéseknek.

Pedig az ő élete is egyszerűen kezdődött: székelyudvarhelyi eredetű erdélyi családban, a Torontál megyei Magyarcsernyéhez tartozó Bozítópusztán született 1908. június 23-án. Gyermekkorát a Hunyad megyei Piskin töltötte, majd a Gyulafehérvári Katolikus Főgimnáziumban kezdte el középiskolai tanulmányait. Befejezni azonban – családja Magyarországra történt áttelepülése miatt – már a Kisújszállási Református Gimnáziumban tudta 1926-ban. Kitűnő tanuló volt és kitűnő tornász, aki egy ízben országos ifjúsági bajnoki címet is nyert szertornából. Érettségi után Budapesten a Pázmány Péter Tudományegyetem történelem–földrajz szakára jelentkezett, de még ugyanebben az évben, 1926-ban úgy döntött, hogy belép a jezsuita rendbe. Jezuita tanulmányait mindvégig kiváló eredménnyel végezte: először Érden volt novícius két évig, azután 1928 és 1931 között bölcseletet tanult Szegeden. 1931 és 1934 között nevelőtanárként dolgozott a jezsuiták kalocsai kollégiumában, és testnevelést is tanított ugyanitt a gimnáziumban. 1934 és 1938 között teológiát tanult Innsbruckban, a jezsuiták Petrus Canisiusról elnevezett egyetemén. Itt ismerkedett meg a katolikus társadalmi tanítás jezsuita képviselőinek: Heinrich Peschnek, Gustav Gundlachnak és Oswald von Nell-Breuningnak a munkáival és a szociális kérdés katolikus társadalmi tanításban megjelenő elméletével.⁴ Végül 1937-ben szentelték pappá, és tanulmányai lezárásaként 1938-ban filozófiából, teológiából és egyházjogból is doktorált. Ezután visszakerült Szegedre, ahol rendi beosztásként Kerkai Jenő helyettesítését kapta a KALOT-nál, mivel ebben az évben Kerkai a jezsuita rendben kötelező harmadik próbaévet töltötte Budapesten a Manrézában. Nagy Töhötöm tehát ideiglenesen átvette tőle a KALOT-központ vezetését. Amikor pedig rá került a sor, ő 1939-ben Firenzébe ment harmadik próbaévet letölteni. Hazatérve tovább folytatta munkáját a KALOT-ban, illetve a tanulmányait. 1942-ben még néprajzból is ledoktorált, és 1944 januárjában tette le utolsó fogadalmát, így lett ünnepélyes négyfogadalmas páter: „*Professus quatuor votorum solemnium*”.⁵

Életében minden bizonnyal az egyik döntő fordulatot a KALOT-ban való munkáján keresztül Kerkai Jenő hozta: Nagy „*az evilági eszközök embere*”-ként⁶ a KALOT „*motorja*” volt. A magyarországi szociális kérdés megoldására létrehozott legsikeresebbnek mondható katolikus hivatásrendi mozgalom második számú vezetőjeként, az Innsbruckban elméletben elsajátított tudást pillanatok alatt gyakorlatra tudta váltani úgy, hogy: „*a semmitmondó kezdetekből üstökösszerűen a köztudatba berobbanó egyesület [a KALOT] pár esztendő alatt félmillió tagjával országos viszonylatban is a legnagyobb egyesületté vált.*”⁷

Nagy Töhötöm szerepjátékai és egyházi diplomáciai útjai is kezdetben a KALOT-hoz kötődtek: a KALOT háború utánra való átmentésének egyre sürgetőbb imperatívuszával kezdődtek, abból bontakoztak ki. A második világháború vége felé, 1944 novemberében Kerkai Jenő legmegbízhatóbb munkatársával, Meggyesi Sándorral Dunaföldváron keresztül Debrecenbe ment. Nagy Töhötöm pedig Miskolc-Diósgyőrön keresztül – másfél hónapos szovjet fogság „*beiktatásával*” – ugyancsak átszökött a fronton, és eljutott Debrecenbe, hogy a KALOT további működéséhez szükséges engedélyt Kerkaival és Meggyesivel együtt kieszközölje. Fronton való átjutását, szovjet tisztekkel, végül Malinovszkij marsallal való tárgyalását a Széchényi Könyvtárban őrzött naplói, illetve a *Jezsuiták és szabadkőművesek* című könyvének vélhetően részben e napló alapján készült megfelelő fejezetei tartalmazzák. Beszámolója szerint Nagy informálta a szovjeteket a KALOT-ról, valamint a kereszténydemokrata párt megalakulásának körülményeiről, kapcsolatokat épített orosz tisztekkel, és a kialakulatlan és zavaros körülmények közepette azzal a tulajdonképpen pozitív benyomással érkezett vissza, hogy az oroszok nem voltak sem vele, sem a KALOT-tal kapcsolatban ellenségesek, hogy sok múlik a kompromisszumkészségen és a szituatív okosság, ha úgy tetszik, jezsuita erényén.⁸

1945 márciusában Kerkaival ezután úgy döntöttek, hogy Nagy folytassa a KALOT átmentése érdekében a háttértárgyalásokat, ám ezúttal Rómában; és ha lehet, a mozgalom céljaira pénzt is szerezzen. Ezzel kezdődött el Nagy Rómába való szökéseinek sorozata: 1945 áprilisában indult útnak, és 1945–46 folyamán még ötször járt Rómában, hol Románián és Törökországon át indult el, hol Ausztria felé haladva közelítette meg az örök várost: híreket vitt a magyar egyház és az ország állapotáról, a háborús károkról, a politikai helyzetről és a kilátásokról. Emellett természetesen beszámolt a KALOT ügyeiről is, és pénzt is szerzett. Több ízben fogadta őt XII. Piusz pápa is. A Serédi Jusztinián bíboros utódának tekintett Apor Vilmos püspök vértanúhalálának híre is Rómában érte. A pápa magántitkárának és tanácsadójának, P. Leibernek kérésére ekkor készítette el javaslatát az esztergomi érseki szék betöltésére. Nagy első helyen Mindszenty József veszprémi püspököt, másodikként Bánáss László debreceni prépostot, harmadik személyként Shvoy Lajos székesfehérvári püspököt ajánlotta. A jelöltekről részletes jellemzést is készített. A döntést követően – elmondása szerint – ő hozta haza Mindszenty kinevezését.

Nagy Töhötöm kezdetben azt remélte, Mindszenty tanácsadójaként hatással lehet az újonnan kinevezett bíborosra, viszonyuk azonban kezdetől problematikus volt. Mindszenty ugyanis sem a KALOT-ot, sem a Demokrata Néppártot nem támogatta úgy, ahogyan a mozgalom és a párt körül tevékenykedő és ezek túléléséért, működéséért küzdő jezsuita szerzetesek szerették volna, illetve javasolták neki. Az egyre egyházellenesebb belpolitikai légkörben a *modus vivendi* keresése Mindszenty számára elfogadhatatlan volt, míg Nagy Töhötöm (és Kerkai Jenő) a kommunistákkal szembeni elutasító álláspontot tartotta történelmileg elhibázottnak. A pápa állítólag egy későbbi kihallgatáson szemrehányást is tett Nagynak, hogy annak idején Mindszentyt ajánlotta kinevezésre első helyen, „*egy olyan embert, akinek reakciói tele vannak indulatokkal*”.⁹

Mindszenty és Nagy kapcsolata időközben annyira megromlott, hogy 1946 őszén a bíboros elérte, hogy a jezsuita tartományfőnök Nagyot elhelyeztesse Magyarországról. Ahhoz is ragaszkodott, hogy Nagy nemcsak Magyarországon, de Európában sem

maradhat. Így P. Janssens, a jezsuita rend általános rendfőnöke Nagyot Dél-Amerikába helyezte át, azzal a reménnyel, hogy Nagy ott majd folytatja szociális munkáját.

Nagy 1946 novemberében több levélben számolt be Kerkainak Dél-Amerikába történő áthelyezéséről. Végül, utolsó levelében így ír: *„Kedves Atyám! Űgyemet elintézték. Lefejezték és a fejemet elküldték a Hercegprímás úrnak engesztelésül. Őeminenciája elégedett lesz. Én szereztem neki Esztergomban egy hercegprímási széket a megtisztelés bíborával, ő hálából szerzett nekem Uruguayban egy kis állást a megszegyenyítés pírjával. Haragudni sem lehet rá, mert nem tudja, mit csinál. Most elhagyom kis országunkat és a jelenlegi dispozióim szerint többet vissza sem jövök. [...] Kedves Atyám! Elbúcsúzom Öntől. Tiszta igazság, amit írok: senkit és semmit nem sajnálok úgy, mint azt, hogy többé nem együtt dolgozunk. Hány kemény és kényes küzdelmet vívtunk meg együtt. Hány nehézségen törtünk át válllvetve. És sikerünk titka – nem beszélve a kegyelmi rendről – az volt, hogy ketten voltunk.”* Később pedig így folytatja: *„Majd spanyol nyelven fogok KALOT-ot szervezni!”* Végül pedig ezzel zárja sorait: *„Aztán, ha Önnek is végleg beborul odahaza, jöjjön utánam és Paraguayban új redukciókat alapítunk!”*¹⁰ Mint tudjuk, Kerkai élete másként alakult, nem kerülhette el a börtönt, de dél-amerikai jezsuita egzisztenciáját Nagy sem tudta felépíteni.

A magyar szerzetes elsőként Uruguayban rendezkedett be. Megtanult spanyolul, és tanított a montevideói érseki szemináriumban. Ezután felmérte az uruguayi parasztság helyzetét, és megkísérelte az ottani problémákra a KALOT megoldásait alkalmazni. Ezért részletes terveket készített, ám igyekezete megtört a montevideói érsek konzervativizmusán. Miközben paptársai és szemináriumi hallgatói között egyre népszerűbb lett, mozgástere egyre szűkült. Végül az érsek minden mozgalmi lehetőséget elvett tőle, a végén már csak katekizmust taníthatott és gyóntathatott. Ekkor Nagy úgy döntött, elhagyja Uruguayt. Áthelyezését kérte Argentínába, ahol Buenos Airesben a jezsuita rend dél-amerikai kollégiumában tanított argentin, chilei, perui és ecuadori jezsuita növendékeket. A Buenos Aires-i érsek előtt azonban azzal vádolták, hogy szociális tanításaival fellázítja az egész nemzetközi jezsuita kollégiumot. Ezért az érsek eltiltotta a tanítástól. Ekkor rövid időre Chilébe települt át, ám amikor ott is átélte *„lefejezését”* (ezt a kifejezést úgy tűnik, különösen találónak érezte magára nézve), az általános rendfőnökhöz fordult, s kérte, helyezze őt laikus állapotba. Döntését részben az egyháztól és a jezsuita rendtől elszenvedett sérelmekkel, részben hitkétyeivel indokolta. Végül a pápa 1948 őszén engedélyezte számára a laikus státust. A felmentési formula értelmében nem szűnt meg jezsuita lenni, de civil státusba került: nem tartozott naponta misézni, reverendában járni, ugyanakkor nőszülhetett.

1948-ban tehát Nagy, miután 22 évet töltött a jezsuita rendben, új életet kezdett. Élete következő szakaszát Dél-Amerikában töltötte: két évtizeden keresztül Argentína vált hazájává, ahol már 1948-ban megnősült, és 1949-ben a kislánya is megszületett. Felesége Pölöskey Paulina, egy erdélyi származású emigráns magyar család gyermeke lett. Leányuk, Krisztina 1949 szeptemberében született. Nagy fotózásból tartotta el családját, majd különböző teológiai fakultásokon és világi egyetemeken tanított, miközben fáradhatatlanul dolgozott fő művén, a jezsuita rendet és a szabadkőművességet összebékíteni szándékozó kötetén. Hiszen szellemi otthont, közösséget keresve a jezsuita rendből való kilépése után nem sokkal csatlakozott az argentinai, magyar nyelven működő Kossuth Páholyhoz, és akárcsak a jezsuita rendben, a szabadkőművességben is nagyon hamar az élre tört. Ekkor ötlött eszébe, hogy a két titokzatosnak és ellenségesnek tartott társaságban szerzett tapasztalatait egy kötetben foglalja össze azzal a céllal, hogy a titokzatosság oldásával a köztük lévő ellenségeskedés is csökkenjék. Így született meg a *Jezsuiták és szabadkőművesek*, amely először 1963-ban jelent meg spanyol nyelven, s amelyet VI. Pál pápának is elküldött. Többször és több helyütt megjegyezte azonban, hogy őt a szabadkőművesség nem elégítette ki, és a katolikus egyház, valamint a szociális kérdés maradtak továbbra is érdeklődésének homlokterében, különösképpen a II. Vatikáni Zsinat idején, illetve az azt közvetlenül

követő időkben. Sőt, életének további alakulását figyelemmel kísérve megállapíthatjuk, mindvégig e kettő körül forgott gondolkodása és tevékenysége.

Talán épp ezért, s mert szenvedélyes fotós volt, Buenos Aires nyomortelepeit is végigfényképezte, s miközben a nyomortelepeken élő és dolgozó papokkal kapcsolatba került, vélhetően maga sem tudta, hogy a későbbiekben „felszabadítási teológia”-ként elnevezett dél-amerikai katolikus szociális mozgalom megszületését látja és dokumentálja.¹¹ Életének erre a szakaszára visszatekintve egy helyütt meglepéssel így fogalmaz: „Nekem sikerült saját erőmből feltámadni. Egyrészt új célokat kerestem, másrészt a régit folytattam a változott körülmények között, változott programmal és módszerekkel, de lényegében megmaradva hűségesen a régi szociális elvek alapján. Új cél volt a szabadkőművesség felderítése és bemutatása, amellyel szolgálni akartam annak a Jézus Társaságnak, amelyet szerettem. [...] A régi cél folytatása elvitt a nyomortanyákra, ahol a valóságos térképezést, népszámlálást végeztem; majd valóságos lázas szervezőmunkába kezdtem, amelynek célja ebből az elesett emberanyagból közösségi alapon (Asociación Comunidades Rurales Argentinas, ACRA) falukat szervezni és így visszavezetni őket a földhöz, amelynek nyomorából menekültek a főváros egy fokkal jobb nyomorába.”¹²

Megelégedettsége azonban nem tartott sokáig, hiszen amikor a Buenos Aires-i magyar nagykövetségen keresztül (ahol a *Jezsuiták és szabadkőművesek* egy példányának átadásával jelentkezett) a magyar állambiztonsági szervek 1966-ban megkeresték őt és felcsillantották annak reményét, hogy hazatelepülhet, Nagy tulajdonképpen gondolkodás nélkül igent mondott. Ekkor még sem családja tiltakozásként is felfogható néma beletörődése, sem a csereüzlet ára nem zavarta. Beszervezésére 1966. szeptember 15-én került sor. Az első években Bárdos Gusztáv őrnagy volt a tartótisztje, aki a szakmailag immár magasan képzett állambiztonsági tiszték új generációjának egyik képviselőjeként (pl. pszichológia szakot is végzett az ELTE-n) így jellemezte őt: „A jelölt igen nagy műveltségű, széles látókörű, megnyerő modorú, bizonyos fokig szuggesztív egyéniség. Látszólagos szerénysége is tudatosan alkalmazott viselkedés, amely az emberekkel való bábni tudásból, pszichológiai megfontolásokból fakad. Valójában értékeinek tudatában lévő, azok mások általi elismerését elváró, hiú ember, aki nehezen viseli el a szürkeséget, szeret rendkívülit alkotni és abban tetszelegni, hogy a történelmi események előrelátásában mindig évtizedekkel megelőzi környezetét.”¹³ Kérdés persze, hogy Nagy helyesen látott-e előre, mindenesetre a szocialista Magyarországról szerzett kezdeti irányított tapasztalatai messzemenőig elhomályosították tisztánlátását. Hazatelepülését előkészítendő ugyanis a szervek 1966 nyarán hazautaztatták őt két hónapra, s ekkor a magyar helyzetről olyan képet szerzett, ami nagyban hozzájárult hazatelepülési szándéka megerősítéséhez. Ráadásul a szervek az útiköltségét és az ellátásával kapcsolatos költségeket is fizették, ámbár Nagy oda- és visszafelé menet is megállt Rómában, ahol régi kapcsolatainak felelevenítése közben a Rómában élő magyar jezsuiták adományait sem utasította vissza. Magyar részről feladata a magyar katolikus egyház képviselőinek és a Vatikánnak a dezinformálása volt, amelyre Nagy kiterjedt magyarországi és római egyházi kapcsolatrendszere kínált lehetőséget. A *Jezsuiták és szabadkőművesek* íróját egyúttal arra is felkérték, bővítse ki művét a kommunizmus irányába is, írjon cikkeket, tanulmányokat az egyház és a kereszténység történetéről és a szocializmushoz való kapcsolódásának lehetőségeiről. Így született meg beszervezése után, de hazatelepülését megelőzően az *Egyház és kommunizmus (Yglesia y comunismo)* c. műve, amelyet először spanyol nyelven, 1967-ben, Chilében jelentetett meg.

Ez az írás egy nehezen meghatározható műfajú és tartalmú mű, nem csoda, hogy az állambiztonság a magyar nyelvű megjelenését egyre csak odázta: tulajdonképpen egy kompendium, furcsa gondolati játék, avagy utópia. Olvasása közben az embernek minduntalan Bibó István majdnem ugyanekkor (1968-ban) keletkező *Uchróniája* jut az eszébe. Az *Egyház és kommunizmus*ban ugyanis Nagy szintén egy elmaradt zsinatot képzel el: gondolatban lejátssza a II. Vatikáni Zsinat sosemvolt 5. ülészakát. Ennek

Nagy radikalizálódó világképének megfelelően egyetlen témája a szociális kérdés, amelyet a kereszténység és a kommunizmus közös nevezőjeként határoz meg, olyan konkrét társadalmi valóságként, amellyel kapcsolatban mindkét világnézetnek lényegbe vágó üzenete van, s amelynek megoldásában Nagy szerint egymás partnerei kellene, hogy legyenek. Nagy önközlési lehetőséget látott minden képzeletbeli zsinati résztvevő ugyancsak képzeletbeli felszólalásának végigírásában: munkájában megjelenik brazil, észak-amerikai, spanyol, belga, holland, német, afrikai stb. püspök, akik sztereotip megtestesítői országuknak és országuk szociális kérdésről vélelmezhetően vallott nézeteinek.¹⁴

Nagy ily módon száz torokból egy hangon kritizálja a II. Vatikáni Zsinatot, amely véleménye szerint nem volt elég radikális. Mint az állambiztonsági szerveknek egy helyütt kifejti: „Magyarországon láttam egy közelmúlt hibáin okult nyugodt, egyenletes fejlődést [utalás 1966-os hazatérésének tapasztalataira] és Rómában láttam egy veszekedő, vitatkozó kapkodást egy oly fejlődés érdekében, amely nem a közelmúlt kis és súlyos hibáit igyekszik kikorrigálni, hanem évszázados elmaradást hónapok alatt behozni. [...] Erre az egyház szerkezeténél fogva egyszerűen képtelen. Nem az egyház az, aki kivárja a kommunizmus elfejlődését, hanem a kommunizmus az, amelyiknek van ideje kivárni, míg az egyház vagy hozzáfejlődik az időkhöz, vagy szépen mindig kisebb és elmaradottabb körökre szorítkozik rá. [...] Róma megerősített Magyarországhoz [értsd: a Magyar Népköztársasághoz] való hűségemben”¹⁵ – vonja le végül a következtetését. Ez volt az az önigazolástól sem mentes állítás, amellyel Nagy egy még mindig koherens életbeszélést próbált magának kreálni: meggyőződése szerint egy közös elvi szociális platformon a katolikus egyháznak aktívabban részt kellene vállalnia a szocializmus építésében Magyarországon.

Következtetést nem csak elméleti síkon vont le: feleségével és lányával 1968-ban végül valóban felszámolták Buenos Aires-i egzisztenciájukat, s miután a *Jezsuiták és szabadkőművesek*, valamint az *Egyház és kommunizmus* miatt rá megorroló szabadkőművesekkel szakított,¹⁶ hazaköltözött. A szervek egy három és fél szobás lakáshoz juttatták Budapesten a Pusztaszeri úton, álláshoz pedig az Akadémiai Kiadó szerkesztőségében. Kiadói fizetésén kívül még havi 3000 forintot kapott az állambiztonságtól is, s mellékállást vállalt latin-amerikai országok budapesti nagykövetségein is fordítóként. Cserében a katolikus egyház és az állam közti *modus vivendi* továbbmunkálásán dolgozhatott: ügynökként („Franz Kirchenbauer” fedőnéven), 1972-től pedig titkos megbízottként („Kőműves Sándor”) foglalkoztatták.

Ezek után Nagy úgy érezhette, ismét az események sűrűjébe került. Úgy képzelte, újabb római útjai alatt újraéli az 1945–46-os *modus vivendi*-keresést, nem sejtve, mennyire torz tükre ez az egykorvolt valónak. „A *modus vivendi*ért pedig azért dolgozom – írja egy beszámolójában –, mert ez bizonyos értelemben a szakmám volt. Itt vannak személyi összeköttetésem, múltam, adottságaim miatt lehetőségek. És mivel tudom, hogy ennek a népi demokráciának is szüksége van egy bizonyos fokú megbékélésre az elvek feladása nélkül – és én nagyon jól tudom, hogy meddig és hogyan lehet elmenni ezekben az elvekben – ezért vállalkozom erre a szerepre.”¹⁷ Nagy tehát ismét híreket szerzett, hozott és vitt, végiglátogatta magyar jezsuita barátait Magyarországon, köztük Kerkait Pannonhalmán (illetve Kerkai is vendégeskedett náluk a Pusztaszeri úton öregen és betegen), másokat Ausztriában és Rómában, és mindvégig hűségesen tartotta magát ahhoz a legendához, miszerint azért települt haza, hogy szellemileg kibontakozhasson és szolgálhassa Magyarország és az egyház ügyét. Állambiztonsági anyagaiból úgy tűnik, sikerült is az esetleges gyanakvásokat eloszlatnia, majd’ mindenki barátságosan fogadta, és a bizalmába avatta. Egy idő után azután már az Állami Egyházügyi Hivatallal egyeztetve juttatta ki jelentéseit a Vatikánba is pl. a magyarországi hitoktatás helyzetével kapcsolatban Poggi érseknek 1976-ban,¹⁸ de több ízben másokhoz is az Egyházi Közügyek Tanácsában. Poggi érsektől egy ízben felkérést is kapott, hogy pontos információkat szerezzen a magyar katolikus egyház helyzetével kapcsolatban. Egy állambiztonsági jelentés szerint „Kőműves elvállalva Poggi megbízását utasításainknak

megfelelően magyarországi egyházi kapcsolati körében információkat gyűjtött. Ezeket átdolgozva, kiegészítve a BM III/III-1 Osztály és az ÁEH elnöke, Miklós Imre elvtárs által adott anyagokkal összedolgoztuk. Olyan részanyagkiegészítések is történtek, amelyek alapvetően tényekre támaszkodnak, de ezek a rajtuk eszközölt szándékos torzítások útján alkalmasak arra, hogy államtitkársági körökben hamis illúziókat keltsenek.”¹⁹ A beszámolót Nagy egy római útján juttatta célba. Állambiztonsági anyagainak tanúsága szerint Nagy teljesen azonosult szerepével. Később több alkalommal közvetített ily módon. 1978-ban pedig Mindszenty iránti személyes bosszúvágyát meglovagolva az ÁEH-val egyeztetett forgatókönyv alapján egy Mindszentyt leleplező „dokumentumfilmet” is forgatott vele Radványi Dezső és Mátray Mihály.²⁰

Nem alakult azonban minden kezdeti várakozásainak megfelelően. Lánya 1976-ban úgy döntött, nem marad tovább Magyarországon. Rómába távozott, majd „hazatért” Argentínába, nem kevés főfájást okozva ezzel apjának. Nagy Töhötöm magyarországi come backjét azonban nem csak családi problémák zavarták meg: végig elégedetlen volt kiadói munkájával, könyve nem jelent meg, ahogyan azt a szervek ígérték, folyamatosan anyagi gondokkal küzdött, és úgy érezte, nem kapta meg a neki kijáró „dicsőséget”. Végig kitarzott azonban amellett, hogy ő ateista és marxista, csak nem a pártfőiskolán jutott erre a meggyőződésre, s hogy egykoron majd a történelem fogja igazolni őt. Egy helyütt így ír: „Kijelentem és íme írásba is adom, hogy én ma már ateista vagyok, az egyházzal az a véleményem, hogy összes nagyszerű alapelvei, az úgynevezett evangéliumi igazságok, semmivel sem többek egy tiszta, ideális és egyetemes humanizmusnál, ellenben ami kétezer év alatt ráakódott és amit ma gyakorol, az ennek a humanizmusnak a legteljesebb elárulása. S mégis hiszek abban, hogy sokan az egyház vezetői közül őszintén vissza akarnak térni erre az alap-humanizmusra (ők evangéliumnak nevezik). Meggyőződésem, hogy ezek az emberek, akik az evangéliumban hisznek, őszintén akarják ugyanazt a humanizmust megvalósítani, amit mi nem evangéliumnak, hanem marxizmusnak nevezünk.”²¹ Lánya távozása után Nagy a szervekkel egyeztetve olyan híreket is terjesztett magáról, hogy betegeskedő felesége esetleges halála után szeretne újra visszatérni a jezsuita rendbe, erre azonban már nem kerülhetett sor, mert 1979. február 21-én, 71 éves korában szívrohamot kapott és váratlanul elhunyt. Hamvait az Argentínába, lányához visszatelepülő felesége Nagy utolsó kívánságának megfelelően Buenos Airesbe szállíttatta, s majd – miután sikerült az argentin szabadkőművesekkel megegyeznie – az Argentin Szabadkőműves Nagypáholy által fenntartott Hogar Bernardino Rivadavia árvaház udvarán egy nagy akácfa körül szétszóratta.²²

---

¹ Nagy Töhötöm hagyatékának nagy része az Országos Széchényi Könyvtár Kézirattárában található, a 216-os fondban. A képsorozat a 216/19-es dosszié tartalmazza.

² Takáts, é. n. (utolsó letöltés: 2014. augusztus 16.).

³ Nagy Töhötöm életrajza így is szükségképpen töredékes marad, ameddig az 1945 utánra vonatkozó anyagok a Vatikánban kutathatóvá nem válnak.

⁴ Bikfalvi, é. n. (utolsó letöltés: 2014. augusztus 16.).

⁵ Nagy, 1990: 76.

⁶ Egy róla a jezsuita eljárójának írt jelentés fogalmaz így, amelyet Nagy idéz: ÁBTL 3.2.1. Bt-1584/5. 104.

⁷ Balogh, 2010: 94. és vö: Balogh, 1998.

⁸ OSZK Kézirattár 2016/19.; Nagy, 1990: 145–175.

⁹ Takáts, é. n. (utolsó letöltés: 2014. augusztus 16.).

¹⁰ Nagy Töhötöm levele Kerkai Jenőhöz, Róma, 1946. november 27. OSZK Kézirattár 2016/236. 39–41.

¹¹ Erről lásd pl. Chopp–Regan, 2005: 469–484.

¹² ÁBTL 3.2.3. MT-975/1. 22.

¹³ ÁBTL 3.2.1. Bt-1584/1. 44.

¹⁴ OSZK Kézirattár 216/181.

¹⁵ ÁBTL 3.2.3. Mt-975/1/22. 20.

¹⁶ Dobsa, 1997: 9–13.; Dr. Horváth, 2003: 65–74.

¹⁷ 1966. augusztus 30-i beszámoló, ÁBTL 3.2.1. Bt-1584/1. 51.

¹⁸ ÁBTL 3.2.1. Bt-1584/8. 20.

---

¹⁹ ÁBTL 3.2.1. Bt-1584/6. 139.

²⁰ Egy jezsuita páter vallomása egy hercegprímásról. OSZK Történeti Interjúk Tára. Mozcóképkincs Gyűjtemény 1441. A film készítésének tervéről és állambiztonsági céljáról lásd: ÁBTL 3.2.1. Bt-1584/8. A tervezett kétrészes filmből valószínűleg Nagy váratlan halála miatt csak az első rész készült el.

²¹ ÁBTL 3.2.3. Mt-975/1. 103.

²² A családra vonatkozó információkat ezúton is köszönöm Nagy Krisztinának, Nagy Töhötöm lányának.

Levéltári források

Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára (ÁBTL)

3.2.1.	Bt-dossziék
	Bt-1584/1. „Franz Kirchenbauer” „Kőműves Sándor”
	Bt-1584/5. „Franz Kirchenbauer” „Kőműves Sándor”
	Bt-1584/6. „Franz Kirchenbauer” „Kőműves Sándor”
	Bt-1584/8. „Franz Kirchenbauer” „Kőműves Sándor”
3.2.3.	Mt-dossziék
	Mt-975/1. „Franz Kirchenbauer” „Kőműves Sándor”

Országos Széchényi Könyvtár (Történeti Interjúk Tára)

Mozgóképkincs Gyűjtemény 1441 Egy jezsuita páter vallomása egy hercegprímásról

Országos Széchényi Könyvtár (OSZK Kézirattár)

2016/19.	Naplófeljegyzések. 1943-1971.
216/181.	Egyház és kommunizmus. Egyház és kommunizmus c. könyve kézírata. H.é.n.
2016/236.	Nagy Töhötöm levele Kerkai Jenőhöz, Róma, 1946. november 27.

Sajtó

Dobsa, 1997

Dobsa János: Jezsuita és szabadkőműves. Egy rendkívüli életút története. *Kelet*, szeptember. 9–13.

Dr. Horváth, 2003

Dr. Horváth Tamás: Emlékezés Nagy Töhötömrre. *Kelet*, 1–2. sz. 65–74.

Internetes oktatási anyagok, cikkek

Bikfalvi, é. n.

Bikfalvi Géza: *A magyar jezsuiták szociális apostolkodása a 20. század elején.*
www.parbeszedhaza.com

Takáts, é. n.

Takáts Ágoston: „*Futok a kitűzött cél felé...*” Emlékezés Nagy Töhötömrre.
www.futokakituzottcelfele.hu

Hivatkozott irodalom

Balogh, 1998

Balogh Margit: *A KALOT és a katolikus társadalompolitika, 1935–1946.*
Budapest, MTA Történettudományi Intézet.

Balogh, 2010

Balogh Margit: Egy jezsuita apostoli küldetés nyomában – avagy a KALOT-mozgalom a gyakorlatban. In *Múlt és jövő. A magyar jezsuiták száz éve (1909–2009) és ami abból következik.* Szerkesztette: Molnár Antal és Szilágyi Csaba. Budapest, METEM.

Chopp–Regan, 2005

Rebecca S. Chopp – Ethna Regan: Latin American Liberation Theology. In David F. Ford – Rachel Muers (eds.): *The Modern Theologians. An Introduction to Christian Theology since 1918.* Oxford, Blackwell Publishing, 469–484.

Nagy, 1990

Nagy Töhötöm: *Jezsuiták és szabadkőművesek.* Szeged, Universum kiadó.